





Klasicizmo laikotarpis

*J. F. Greipelio (Johann Franz Greipel, 1720–1798) paveikslas, vaizduojantis
scenoje atliekamą K. V. Gliuko 1765 m. vieno veiksmo „teatrinę serenadą“
Sutrikęs Parnasas (Il Parnaso confuse)*



Šviečiamojo amžiaus muzika

*Mes tik dulkės, bet nemirtinga dvasia auga
Nelygu harmonija muzikoje.*

VILJAMAS VERDSVERTAS (1770–1850), „PRELIUDIJA“

Šiandien daugelis žmonių klasikinę laiką bet kokio laikotarpio rimtąją muziką, kuri nėra džiazas, pop-, rokas ar panašaus žanro. Vis dėlto terminas „klasika“ muzikoje griežtai taikomas tik tiems muzikos kūriniams, kurie buvo parašyti nuo 1750 m. iki 1830 m., kuris mene ir architektūroje atitinka klasicizmo epochą.

Klasikinis stilius

Šiuo laikotarpiu puošnų ir didingą baroko architektūros stilių (kaip pavyzdį galima pateikti Prahos senamiestyje esančios Šv. Mikalojaus bažnyčios interjerą, kur vieno iš savo vizitų metu vargonais grojo Mocartas) pakeitė ramesnis ir santūresnis stilius, grįstas antikos pasaulio proporcijomis. XVIII a. buvo „didžiųjų turnė“ (*Grand Tour*) amžius, kai kilmingi jaunuoliai

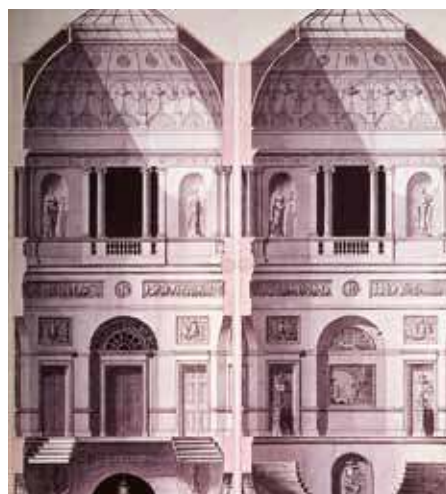


Pastatas, įkvėpęs didelę dalį XVII a. ir XVIII a. neoklasicizmo architektūros – Partenonas (Atėnės šventykla) Atėnų akropolyje, pastatytas tarp 447 ir 422 m. pr. Kr.

buvo siunčiami per visą Europą į Italiją studijuoti graikų ir romėnų architektūros, pasitelkiant naujausius archeologinius kasinėjimus.

Tuometiniai architektai, tokie kaip Robertas Adamas, projektavo

didžiulius užmiesčio rezidencijų namus klasikinio stiliaus fasadais, o Tomo Šeratono (Thomas Sheraton) ir jo kolegų projektuojami baldai tapo gracingesni ir subtilesni. Anglijoje klasikinio stiliaus mada



Puikus XVIII a. neoklasikinės architektūros pavyzdys – namas Portmano aikštėje Londone. Architektas Robertas Adamas (1728–1792)



XVIII a. Viena – vaizdas į vieną pagrindinių Kolmarkto gatvę. Dešinėje matyti Šv. Mykolo bažnyčia

aukščiausią tašką pasiekė artėjant amžių sandūrai (Džeinės Ostin amžius) ir įsiliejo į regentystės srovę (1811–1820). Prancūzijoje tarp baroko ir klasicizmo buvo trumpas pereinamasis stilius – rokoka, kuriam būdinga subtili, bet rafinuota ornamentika, atpažįstama XVIII a. vidurio prancūzų balduose ir tokių menininkų kaip Antuanas Vato (Antoine Watteau, 1684–1721) ir Fransua Bušė (François Boucher, 1703–1770) darbuose.

Klasikinis stilius muzikoje

Muzikinis skonis neišvengiamai keitėsi kartu su dekoratyviaisiais menais ir įmantrus, gausiai ornamentuotas bei techniškai sudėtingas vėlyvojo baroko kompozitorių stilius užleido vietą naujam požiūriui į aiškumą, tvarką ir pusiausvyrą, kurį puikiai iliustruoja klasikinė simfonija, styginių kvartetas ir solo sonata. Nedaugeliui kompozitorių būtų galima priskirti rokoko stiliaus etiketę. Tarp jų – K. F. E. Bachas, Fransua Kuperenas, anglų kompozitorius Viljamas Boisas (William Boyce, 1711–1779), taip pat šiam stiliui priskiriama keletas K. V. Gliuko (Christoph Willibald Gluck) bei Ž. F. Ramo darbų, nors šie kompozitoriai visų pirma kūrė operos kūrinius. Apskritai klasicizmo laikotarpiu muzikos istorijoje dominavo keturi „milžinai“ ir visi jie buvo siejami su Austrija, o kartais bendrai vadinami Vienos klasicistine mokykla. Šie „milžinai“ – Haidnas (Franz Joseph Haydn), Mocartas (Wolfgang Amadeus Mozart), Bethovenas (Ludwig van Beethoven) ir Šubertas (Franz Schubert). Jų kūriniai vis dar užima svarbią vietą klasikinės muzikos repertuare.

Muzikos vieta visuomenėje

XVIII a. pabaigoje vyko nemažai socialinių permainų. Senosios socialinės santvarkos žlugimo kulminacija įvyko per Prancūzijos



Žavingas XVIII a. rokoko meno pavyzdys – mėgstamo prancūzų diduomenės menininko Antuano Vato (1684–1721) Šokis (The Dance, apie 1719 m.)

revoliuciją (1789–1799) ir muzika nustojo būti tik išlepintų aristokratų ar prelatų privilegija. Šis radikalus socialinis pokytis atsispindi ir keturių didžiųjų klasikos kompozitorių karjerose.

Haidnas, kuris buvo vyriausias iš visų, savo ilgą karjerą praleido tarnaudamas tai pačiai aristokratų šeimai, kuri jį laikė vertingu tarnu.

Mocarto karjera prasidėjo panašiai – tarnaujant Zalcburgo arkivyskupui, tačiau negavęs pelningesnių pasiūlymų dvarų rūmuose, nusprendė žengti gana

radikalų žingsnį ir išmėginti laisvai samdomo muzikanto dalią. Taip jis galėjo džiaugtis kūrybine laisve, tačiau stokojo finansinio stabilumo.

Bethovenas taip pat mėgavosi keleto turtingų didikų draugyste ir globa, tačiau, kitaip nei Mocartas, nesijautė pančiojamas nusistovėjusios XVIII a. tvarkos. Jis gerai suvokė savo kaip individo vertę ir turtingi globėjai šoko pagal jo dūdelę, o ne atvirkščiai. Bethovenas buvo vienas iš pirmųjų kompozitorių, kuris atsikratė tarno etiketės ir kūrė stipriai individualistinę muziką, kurios klausytis skatino augančią vidurinės klasės auditoriją.

Iš Vienos kilęs Šubertas niekada nesistengė gauti nuolatinio darbo. Balansuodamas ant romantizmo epochos slenksčio, jis kūrė tokią muziką, kokią pats pasirinkdavo, ir skyrė ją tokiems žmonėms, koks buvo jis pats (jis turėjo artimą ratą muzika besidominčių draugų). Didžioji dalis jo muzikos, ypač dainos ir kameriniai kūriniai, buvo skirti vietos rinkai, o jo sukurtos simfonijos jam gyvam esant nė karto nebuvo atliktos profesionaliai.



Muzikavimas privačioje aplinkoje. Stiveno Levino (Stephen Lewin, klestėjimo laikotarpis 1890–1910) Prarastoji styga (The Lost Chord)



Kristofas Vilibaldas Gliukas

*Klausydamas „Ifigenijos“, pamirštu esantis operos teatre,
atrodo, lyg klausyčiausi graikų tragedijos.*

BARONAS FON GRIMAS (BARON VON GRIMM)

Kristofas Vilibaldas Gliukas (Christoph Willibald von Gluck) kūrė panašiu metu kaip ir už jį trisdešimčia metų vyresnis Ž. F. Ramo – pereinamuoju laikotarpiu tarp baroko ir klasicizmo, kuris dažnai įvardijamas kaip rokoka. Gimęs vokiečių miškininkų šeimoje aukštutinėje Bohemijoje ir verčiamas tęsti šeimos tradicijas, būdamas trylikos K. V. Gliukas pabėgo iš namų.

Jis išvyko į Prahą, o iš ten į Vieną, kur apsigyveno vieno didiko namuose. Šiam persikėlus į Milaną, K. V. Gliukas išvyko kartu su juo ir būtent Italijoje suprato, kad tikrasis jo pašaukimas – kurti operą.

Dar iki 1744 m. Italijoje buvo pastatytos aštuonios jo operos. Daugelis jų parašytos pagal



*Kristofas Vilibaldas Gliukas, nutapytas
Moriso Diuplesi (Maurice Duplessis)
1775 m., kai blaškėsi tarp Vienos ir
Paryžiaus*

garsiojo italų dramaturgo Pjetro Metastazijaus libretus. 1745 m. K. V. Gliukas išvyko į Londoną, kur susidūrė su Hendelio konkurencija (G. F. Hendelis yra pasakęs, kad „Gliukas apie kontrapunktą išmano ne daugiau už mano virėją“, nors iš tiesų Gliukas jam patiko ir jie netgi kartu koncertavo).

Išvykęs iš Londono, K. V. Gliukas kelerius metus keliavo po Europą su italų operos kompanija, o vėliau susituokė ir apsigyveno Vienoje. 1754 m. imperatorienė Marija Teresė paskyrė jį rūmų teatro kompozitoriumi.

Operos reforma

Per kitus kelerius metus K. V. Gliukas išgarsėjo pertvarkęs operos stilių. Tapo akivaizdu, kad *opera seria* (rimta opera) ir prancūziškas jos atitikmuo *tragédie-lyrique* (lyrinė tragedija) išsisėmė. Publika ėmė reikalauti kitokių pramogų, kur būtų vaizduojami ne ištobulinti antikiniai herojai, o tikri žmonės tikroviškose gyvenimiškose situacijose. K. V. Gliuko nuomone, opera išsigimė dėl dažnai absurdiškų reikalavimų, kuriuos keldavo operos žvaigždės, maniusios galinčios primesti savo pageidavimus libretistams ir kompozitoriams dažnai nesilaikant dramatinių motyvų. Bendradarbiaudamas su poetu



*K. V. Gliukas, palinkęs prie klavišų.
Autorius Eženas Delakrua (Eugene Delacroix)*



*K. V. Gliuko azione teatrale žanro
operos Orfėjas ir Euridikė 2-ojo
veiksmo pradžia*

Gyvenimo faktai ir kūriniai

KILMĖ: vokiečių.

GIMĖ: Erbach 1714 m.

MIRĖ: Vienoje 1787 m.

KŪRYBOS ŽANRAI:

italų ir prancūzų opera.

ŽYMAUSI KŪRINIAI: *Orfėjas ir Euridikė* (1762), *Alkestidė* (1767), *Ifigenija Aulidėje* (1774), *Ifigenija Tauridėje* (1779).

Ranjeriu de Kalcabidžiu (Ranieri de Calzabigi, 1714–1795) ir aktyviai skatinamas rūmų teatrų valdytojo grafo Džakomo Duraco (Giacomo Durazzo), K. V. Gliukas ėmėsi keisti nusistovėjusias operos tradicijas.

Jis ėmė rašyti prancūziško stiliaus komiškas operas, iš kurių galima paminėti *La fausse esclave* ir *L'île de Merlin* (1758 m.), tačiau pirmas rimtas bendras darbas su R. de Kalcabidžiu ir choreografu Gasparu Andžoliniu (Gasparo Angiolini) buvo baletas *Don Žuanas* (*Don Juan*, 1761 m.) – stiprus dramatinis kūrinys, turėjęs įtakos V. A. Mocarto operai *Don Žuanas* (*Don Giovanni*, 1787 m.). 1762 m. sekė opera *Orfėjas ir Euridikė* (*Orfeo ed Euridice*) – ekspresyviausia garsiajai tragiškai meilės istorijai parašyta muzika nuo Monteverdžio laikų.

Orfėjo arija *Che farò senza Euridice* laikoma viena labiausiai jaudinančių operinių raudų, o scenos Hade ir Eliziejuje (ypač garsusis „palaimintųjų dvasių šokis“) suteikė K. V. Gliukui plačias galimybes panaudoti dramatiškus instrumentinius ir vokalius efektus, kuriuos sustiprino novatoriška scenografija.

1767 m. K. V. Gliukas ir R. de Kalcabidžis sukūrė antrąją iš savo



V. D. Polenovo (1844–1927) sukurta scenografija, skirta K. V. Gliuko operos *Orfėjas ir Euridikė* planuojamam 1-ojo veiksmo pastatymui prancūzų kalba Maskvoje 1897 m.

„reformistinių“ operų – *Alkestidę* (*Alceste*). Garsiojoje partitūros įžangoje K. V. Gliukas išdėstė savo naujojo tipo operos principus, kuriais remiantis „atsikratoma piktžaidžių, taip ilgai bjaurojusių italų operą, o didingus ir nuostabius reginius vertusių absurdiškais ir nuobodžiais“.



Pirmosios Orfėjo ir Euridikės partitūros versijos, išspausdintos 1764 m. Paryžiuje, titulinis puslapis

K. V. Gliukas išsikėlė tikslą „grąžinti muzikai jos tikrąją paskirtį – tarnauti poezijai pasitelkus raiškos priemones ir prisitaikant prie istorijos siužeto“, siekiant „gražaus paprastumo“ be nereikalingo vokalo demonstravimo tenkinant atskirų solistų užgaidas. Jis taip pat mėgino uvertiūrą paversti sudėtine dramos dalimi.

Pagal šiuos principus buvo parašyta ir kita jo Vienos laikotarpio opera *Paris ir Elena* (*Paride ed Elena*, 1770 m.). 1774 m. K. V. Gliukas persikėlė į Paryžių, kur per kitus šešerius metus parašė tris naujas operas (dvi paremtas Ifigenijos istorija ir *Echo et Narcisse*), taip pat perrašė *Orfėją ir Alkestidę* (prancūzų kalba). Jis įsitraukė į konkurencinę kovą su italų kompozitoriumi Nikolo Pičiniu (Niccolò Piccinni, 1728–1800). Kai opera *Echo et Narcisse* patyrė nesėkmę, K. V. Gliukas grįžo į Vieną, kur patyręs keletą širdies smūgių mirė, kaip kalbama, nepaisydamas gydytojų nurodymo, po vakarienes išgėręs stiklą tauraus gėrimo.



Jozefas Haidnas

Kiek genialumo gali būti dorame žmoguje, tiek jo turėjo Haidnas.

FRYDRICHAS NYČĖ (FRIEDRICH NIETZSCHE, 1844–1900)

Jozefas Haidnas (Joseph Haydn) buvo vyriausias ir ilgiausiai gyvenęs iš didžiųjų kompozitorių ketverto, vadinamo Vienos klasicistine mokykla. J. Haidnas gimė tuo metu, kai Bachas ir Hendelis jau buvo pasiekę šlovės viršūnę, savo bičiulį Mocartą pergyveno 18 metų ir matė, kaip muzikos pasaulyje įsitvirtino buvęs mokinytis Bethovenas.

Būtent J. Haidnas praktiškai išrašė klasikinės simfonijos, koncerto, styginių kvarteto ir sonatos formas. Mocartas, Bethovenas ir Šubertas sekė savo genialaus ir darbštaus pirmtako pėdomis.

J. Haidno gyvenimo laikotarpiu vyko dideli socialiniai pokyčiai. Jis buvo vienas paskutinių žymių kompozitorių, dirbusių vienam aristokratiškos kilmės globėjui. Jo atveju tai buvo Vengrijos



Jozefas Haidnas, atliekantis (apie 1795 m.) savo priešpaskutinę simfoniją Drumroll (Nr. 103)

kunigaikščių Esterhazių šeima Eizenštato pilyje 80 km nuo Vienos. Kompozitorius didžiąja dalimi buvo patenkintas šiais santykiais – jo darbdaviai elgėsi su juo sąžiningai, tačiau jų akyse jis tebuvo tarnas. Visą gyvenimą troškęs laisvės, ja galėjo pasidžiaugti tik karjeros pabaigoje, kai išėjo į užtarnautą pensiją ir galėjo keliauti bei mėgautis savo jau visoje Europoje žinoma puikia reputacija.

Ankstyvieji kūrybos metai

J. Haidnas augo gausioje 12 vaikų račiaus šeimoje Rorau miestelyje, esančiame apytikriai 50 km į pietryčius nuo Vienos. Kai jam buvo vos šešeri, jo bundantį muzikinį talentą pastebėjo šeima, kaimynai ir giminaitis iš Hainburgo, kuris buvo mokyklos direktorius. Jis pasiūlė atiduoti berniuką į internatą ir imtis



*Kairėje:
Kunigaikštis
Miklošas Esterhazis
(Puikysis),
J. Haidno globėjas
ir darbdavys nuo
1762 m. iki
1790 m.*

*Dešinėje:
Esterhazių šeimos
rūmų kiemas
Eizenštate, netoli
Vienos, kur dirbo
J. Haidnas*





J. Haidno opera Netikėtas susitikimas (L'incontro improvviso), 1775 m. atliekama Esterhazos operos teatre. Kompozitorius groja klavesinu

Gyvenimo faktai ir kūriniai

KILMĖ: austrų.

GIMĖ: Rorau 1732 m.

MIRĖ: Vienoje 1809 m.

KŪRYBOS ŽANRAI: simfonijos, styginių kvartetai, opera, oratorijos, mišios.

ŽYMAUSI KŪRINIAI:

15 išlikusių operų, 104 simfonijos, koncertai smuikui ir klavyrai, kvartetai styginiams, fortepijoninės sonatos, kamerinė muzika ir dainos, 12 mišių, *Stabat Mater* (1767), *Pasaulio sukūrimas* (1797–1798), *Metų laikai* (1798–1801).

jo muzikinio lavinimo. Netrukus po aštuntojo gimtadienio J. Haidnas buvo priimtas į Šv. Stepono katedros Vienoje chorą, kuriam vadovavo griežtas chormeisteris Karlas Georgas Roiteris (Karl Georg Reutter). Vėliau J. Haidnas yra pasakęs: „Niekada neturėjau gero mokytojo. Pradėjau nuo praktikos... Klausiausi daugiau nei mokiausi ir stengiausi pasinaudoti viskuo, kas palikdavo man išpūdį.“ 1749 m. J. Haidnas išėjo iš choro ir kitus dešimt metų dirbo muzikos mokytoju Vienoje vos sudurdamas galą su galu.

Didysis lūžis įvyko tuomet, kai kunigaikštis P. A. Esterhazis atsitiktinai išgirdo vieną iš J. Haidno simfonijų ir jaunajam kompozitoriui pasiūlė darbą. J. Haidnas pasiūlymą priėmė, tačiau prieš tai priėmė nevykusį sprendimą susituokti. Pirmoji jo meilė buvo vienuolė ir veikiausiai iš nepagrįsto pareigos jausmo jos tėvui J. Haidnas sutiko

vesti jos vyresniąją seserį Mariją Aną Keler. Jo naujoji žmona pasirodė esanti bjauraus charakterio ir nepatraukli, kuriai mažai rūpėjo, „jos vyras batsiuovys ar menininkas“. Be to, paaiškėjo, kad ji negalėjo susilaukti vaikų. Paguodą J. Haidnas rado su kitomis moterimis, tačiau 1800 m., kai mirė žmona, jis jau buvo per senas, kad galvotų apie dar vieną santuoką.



Veidrodinė koncertų salė XVIII a. septintojo dešimtmečio viduryje pastatyta Esterhazos vasaros rūmuose



Kairėje: J. Haidno simfonijos Nr. 84, E flat, XIX a. leidimas. Pirmą kartą išleista kaip ketvirtoji iš šešių Paryžiaus simfonijų

Dešinėje: XIX a. menininko interpretacija: J. Haidnas su bičiuliais atlieka styginių kvartetus. J. Haidnas buvo puikus smuikininkas



Eizenštatas

1761 m. gegužę J. Haidnas pradėjo eiti naujas pareigas. Jis buvo atsakingas už vadovavimą chorui ir orkestrui Eizenštate, muzikos instrumentų priežiūrą ir tvarkos palaikymą. Taip pat kūrė muziką pagal užsakymus.

Tarp pirmųjų kūrinių, kuriuos J. Haidnas parašė savo naujam globėjui, buvo trys simfonijos: *Rytas* (*Le Matin*), *Vidurdienis* (*Le Midi*) ir *Vakaras* (*Le Soir*), kurios, kaip manoma, galėjo būti skirtos atlikti pačiam kunigaikščiui.

Mažiau nei po metų kunigaikštis P. A. Esterhazis mirė. Jo įpėdinis brolis Miklošas pasižymėjo daug didesnėmis socialinėmis ambicijomis (dėl to net buvo pramintas Puikiuoju), ir netrukus J. Haidnas ėmėsi kurti muziką savo naujojo globėjo pobūviams: simfonijas, koncertus, styginių kvartetus, trio ir gausybę kamerinės muzikos paties kunigaikščio instrumentui – senoviniam šešiastygiam baritonui (panašiam į *viola d'amore*).

Persikėlimas į Esterhazą

1764 m. kunigaikštis Miklošas nusprendė, jog Eizenštatas nebeatitinka jo ambicingų siekių, ir nurodė pastatyti naujus kunigaikščiui tinkančius vasaros rūmus ant Noizydlio ežero kranto. Juose buvo įrengti 126 prabangiai dekoruoti svečių kambariai, meno galerija, koncertų, banketų salės ir 400 vietų teatras. Čia 1775 m. vienos iš J. Haidno operų klausėsi imperatorienė Marija Teresė, kuri vėliau pareiškė: „Jei noriu pasiklausyti geros operos, važiuoju į Esterhazos rūmus.“ Iš viso Esterhazos rūmams J. Haidnas parašė apie 25 operas, kaip antai *Apgauta neištikimybė* (*L'infedeltà delusa*, 1773 m.), *Mėnulio pasaulis* (*Il mondo della luna*, 1777 m.) ir *Armida* (1783 m.).

J. Haidnui patiko Esterhazos rūmų nuošalumas, nes čia jam niekas netrukdė, o jis pats, kaip vėliau prisipažino, „buvo priverstas tapti originaliu“, tačiau kiti muzikantai šios vietos negalėjo pakęsti. Kasmet kunigaikščiui Miklošui buvo vis sunkiau palikti šiuos pasaką primenančius rūmus, todėl jis su dvariškiais vis mažiau laiko praleisdavo Eizenštate. Vis dėlto daugelis rūmų muzikantų Vienoje turėjo šeimas ir maldavo J. Haidno juos užtarti. Jo atsakymas buvo 1772 m. lapkritį



Menininko romantizuotai pavaizduotas Vienos gatvėmis vaikštinėjantis J. Haidnas, po pažastimi laikantis vieną iš savo partitūrų

parašyta sąmojinga *Atsisveikinimo simfonija* (Nr. 45), kurioje muzikantai vienas po kito susirinko savo instrumentus, užpūtė žvakes ir paliko sceną, kol galiausiai liko tik du smuikais grojantys muzikantai. Kunigaikštis, matyt, suprato užuominą.

Atsisveikinimo simfonija buvo viena iš keleto charakteringų XVIII a. aštuntojo dešimtmečio simfonijų, sukurtų madingu literatūros įkvėptu „Audros ir veržimosi“ („Sturm und Drang“) stiliumi. Daugelyje šių simfonijų naudojamos neįprastos tonacijos ir plataus spektro nuotaikos. Šio emocionalaus stiliaus įtaka pastebima ir kituose to laikotarpio J. Haidno kūrinuose, tarp kurių – nepaprastai originalūs styginių kvartetai, kurių parašė net 68, ir fortepijoninės sonatos.

Tarptautinė šlovė

XVIII a. devintajame dešimtmetyje garsas apie J. Haidną jau buvo gana plačiai pasklidęs ir jam pavyko susitarti dėl naujos sutarties, leidžiančios kurti ir kitiems



Romantizuotai menininko pavaizduotas J. Haidnas, XVIII a. dešimtajame dešimtmetyje kertantis Lamanšą



Paskutinis J. Haidno pasirodymas viešumoje per jo oratoriją *Pasaulio sukūrimas* Vienos universiteto didžiojoje salėje 1808 m. kovo 27 d. minint jo 76-ąjį gimtadienį

mecenatams bei savo kūrinius spausdinti. 1785 m. J. Haidnas prisijungė prie laisvųjų masonų brolijos ir beveik tuo pat metu gavo užsakymą parašyti ketletą simfonijų Paryžiaus masonų ložei. Taip gimė Paryžiaus simfonijos (Nr. 82–87), iš kurių kai kurioms buvo suteikti pavadinimai *Lokys*, *Višta* ir *Karalienė* (Marijos Antuanetės garbei). Šios simfonijos sulaukė didelio pasisekimo ir dar labiau sustiprino kompozitoriaus reputaciją.

Po kunigaikščio Miklošo Esterhazio mirties 1790 m. J. Haidnas pirmą kartą galėjo laisvai keliauti. Impresarijus Johanas Peteris Salomonas įtikino jį apsilankyti Londone, kur, jo nuostabai, jį itin palankiai sutiko karališkųjų rūmų dvariškiai ir aukštuomenė. 1791 m. liepą Oksfordo universitetas jam suteikė muzikos daktaro laipsnį. Dvylika jo Londono simfonijų (Nr. 93–104, o kai kurioms vėlgi suteikti atskiri pavadinimai – *Staigmena*, *Stebuklas*, *Kariuomenė* ir *Laikrodis*) sulaukė didžiulio visuomenės palaikymo. 1794–1795 m. J. Haidnas dar kartą viešėjo Anglijoje, bet atsispyrė karaliaus Jurgio III kvietimui likti visam laikui.

Paskutiniai metai

J. Haidnas į Vieną grįžo kaip rūmų kapelmeisteris pas naująjį kunigaikštį Miklošą Esterhazį II, kuris, priešingai nei jo pirmtakai, savo asketiškiems rūmams pageidavo tik sakralinės muzikos.

Nuo 1796 m. iki 1802 m. J. Haidnas sukūrė šešerias puikias mišias, kaip antai *Karo mišios* (*Missa in tempore belli*) ir *Nelsono mišios* (*Missa in Angustiis*), kuriose atsispindi Napoleono karų sukelta politinė sumaištis. Taip pat parašė dvi G. F. Hendelio stiliaus oratorijas – *Pasaulio sukūrimas* (*Die Schöpfung*, 1798 m.) ir *Metų laikai* (*Die Jahreszeiten*, 1801 m.). Šiuose paskutiniuose žymiausiuose darbuose gausu ryškių elementų, juntamas vis dar gyvas kūrybinis veržlumas.

Silpstantis kompozitorius paskutinį kartą viešumoje pasirodė Vienos universitete, kur jo 76-ojo gimtadienio proga buvo atliekamas *Pasaulio sukūrimas*, o mirė 1809 m. gegužės pabaigoje, Napoleonui okupavus Vieną. Jo atminimo ceremonijoje, kurios metu buvo atliekama V. A. Mocarto kompozicija *Requiem*, dalyvavo visa Vienos meno mylėtojų bendruomenė. Po vienuolikos metų jo palaikai buvo perlaidoti Eizenštato koplyčioje.



Volfgangas Amadėjus Mocartas

Mocartas yra šviesa.

ANTONYNAS LEOPOLDAS DVORŽAKAS (1841–1904)

Mocarto ir Bethoveno kūriniai sudaro Vakarų klasikinės muzikos pagrindą. Iki XX a. vidurio Bethovenas veikiausiai buvo labiau gerbiamas kaip herojiškas personažas, kovojantis su gyvenimo negandomis, kad galėtų kurti vizionierišką ir įtaigią muziką, o Mocarto (Volfgang Amadeus Mozart) muzika buvo atmetama kaip „galantiška“ ir paviršutiniška. Vis dėlto per pastarąjį pusšimtį metų iš naujo įvertinus Mocartą, atlikus ir įrašius daug mažiau žinomų jo kūrinių, buvo atskleistas neįkainojamo gylio ir begalinės įvairovės kompozitorius, kurio muzika praturtino tiek atlikėjus, tiek klausytojus.

Šeima

„Stebuklas, kuriam Dievas leido gimti Zalcburge“*, pasirodė 1756 m. sausio 27 d. Jis buvo paskutinis iš septynių vaikų, gimusių Leopoldui Mocartui ir jo žmonai Anai Marijai,

* Tėvo Leopoldo Mocarto žodžiai.



Volfgango Amadėjaus Mocarto portretas, nutapytas praėjus beveik trisdešimčiai metų po kompozitoriaus mirties. Autorė Barbara Kraft

ir vienas iš vos dviejų, išgyvenusių kūdikystėje. Leopoldas Mocartas – talentingas smuikininkas ir traktato apie griežimo smuiku techniką autorius – grojo vieno iš įtakingiausių Austrijoje prelatų Zalcburgo arkivyskupo dvaro rūmų orkestre.

Santykiai su tėvu Mocarto gyvenime buvo itin svarbūs. Leopoldas Mocartas buvo vaizduojamas kaip archetipinis dominuojantis tėvas, kuris dar visai mažą išskirtiniu talentu apdovanotą sūnų vežiojosi po Europos dvarų rūmus ne tik vargindamas jį ilgomis kelionėmis, bet ir versdamas už pinigus demonstruoti savo grojimo įgūdžius nuobodžiaujantiems aristokratams, o vėliau visais būdais trukdė jam ištrūkti iš apgailėtinos egzistencijos Zalcburge mainais į jaudinantį Vienos meno pasaulį bei kišosi į jo asmeninį gyvenimą.

Tiesą sakant, nėra jokių įrodymų, kad Leopoldas turėjo kitų motyvų, išskyrus meilę ir rūpestį savo sūnumi. Mocartų šeimą siejo ypač artimi santykiai, o daugybėje jų vienas kitam siųstų laišku gausu švelnių žodžių. Leopoldo siekis buvo vienas – sūnaus Volfgango gerovė ir sėkmė. Jis buvo vienas iš nedaugelio, aiškiai supratęs unikalų sūnaus talentą, todėl ėmėsi visų priemonių, kad jis nebūtų švaistomas.



Kairėje: Mocarto gimtoji Getreidegassės gatvė Zalcburge, kur šeima gyveno nuo 1747 m. iki 1773 m.

Dešinėje: Mocarto tėvas Leopoldas (1719–1787). Portretas nutapytas 1756-aisiais, tais pačiais metais, kai gimė sūnus





Šešiametis Mocartas, pasipuošęs dvariško drabužiais. Autorius – P. A. Lorenconis

Vaikystė

Mokytis skambinti ir kurti muziką Mocartas pradėjo būdamas vos ketverių. Vyresnioji sesuo Marija Ana taip pat buvo talentinga pianistė, tačiau pagal tuometines nusistovėjusias tradicijas sulaukusi pilnametystės talentą iškeitė į namų ruošą. Leopoldas savo pareigą laikė

parodyti pasauliui savo išskirtinius vaikus. Kai jiems tebuvo atitinkamai šešeri ir vienuolika, jis nusivežė juos pagroti Bavarijos kurfiurstui į Miuncheną ir imperatorienei Marijai Teresei į Vieną.

1763 m. visa šeima lankėsi Paryžiuje ir Londone, kur Volfgangas grojo Prancūzijos ir Anglijos monarchams. Tuo metu jis jau buvo pradėjęs pats kurti muziką: Paryžiuje išleistos keturios jo ankstyvosios sonatos fortepijonui, o Londone parašė pirmąsias simfonijas. Šeima į Zalcburgą grįžo 1766 m. lapkritį. Nors vėlesnės kelionės į Vieną metu ir nepavyko gauti užsakymo parašyti operą, grįžęs į gimtinę Mocartas vis tiek vieną sukūrė – opera *Tarimasis*

naivumas (*La finta semplice*) buvo atlikta arkivyskupo rūmuose 1769 m. gegužę.

Kelionių metai

1769 m. gruodį Leopoldas pirmą kartą nusivežė Volfgangą į Italiją. Po vizitų Milane, Florencijoje, Romoje ir Neapolyje Mocartas gavo pirmąjį užsakymą operai. Opera *Mitridatas, Ponto karalius* (*Mitridate, rè di ponto*) buvo atlikta Milano rūmuose per 1770 m. Kalėdas. Nors tiek ši, tiek ir vėliau sukurta opera *Lucijus Sila* (*Lucio Silla*) buvo sutiktos palankiai, prašymas priimti nuolatiniam darbui buvo atmestas.

Grįžęs į Zalcburgą Mocartas, nors ir nenoromis, tapo naujojo

Gyvenimo faktai ir kūriniai

KILMĖ: austrų.

GIMĖ: Zalcburge 1756 m.

MIRĖ: Vienoje 1791 m.

KŪRYBOS ŽANRAI:

opera, simfonijos, koncertai fortepijonui, styginių kvartetai, bažnytinė muzika.

ŽYMAUSI KŪRINIAI: *Figaro vedybos* (1786), *Don Žuanas* (1787), *Visos jos tokios* (1790), *Užburtoji fleita* (1791), 21 koncertas fortepijonui, 5 koncertai smuikui, koncertai klarnetui ir kitiems pučiamiesiems instrumentams, 41 simfonija, 24 styginių kvartetai ir kita kamerinė muzika, 17 mišių.



Jaunojo Mocarto koncertas Vienos Šėnbruno rūmų pobūvių salėje



Leopoldas Mocartas su dviem savo talentingais vaikais Marija Ana ir Volfangu, 1763 m.

arkivyskupo, kuris buvo mažiau tolerantiškas už ankstesnįjį, rūmų orkestro koncertmeisteriu, tačiau ir toliau kūrė muziką. 1775 m. sausį jis paskutinį kartą su tėvu išvyko į Miuncheną, kur buvo pastatyta komiškoji Mocarto opera *Apsimetėlis sodininkas* (*La finta giardiniera*). Po dvejų metų jis vėl paprašė leidimo išvykti, šį kartą ilgesnei viešnagei į Paryžių. Arkivyskupas iš karto jį atleido, o Leopoldas, suprasdamas, kad iškilo grėsmė ir jo pareigoms, nusprendė nevykti. Taigi Mocartas išvyko lydimas motinos.

Kelionė nebuvo sėkminga. Ilgos viešnagės Manhaime metu Volfgangas beprotiškai įsimylėjo jauną dainininkę Aloiziją Vėber (Aloysia Weber), tačiau gavo griežtą Leopoldo nurodymą vykti į Paryžių. Čia jis susidūrė su visišku rafinuotos Prancūzijos sostinės publikos abejingumu nežinomam provincijos kompozitoriui, kuris dėl savo amžiaus jau nebebuvo sutinkamas kaip vunderkindas. Nors Paryžius ir įkvėpė parašyti keletą puikių kūrinių



Juozapas II pristato jaunąjį Mocartą (šešerių) savo žmonai imperatorienei Marijai Teresei Šenbruno rūmuose 1762 m. spalio 13 d.

– *Paryžiaus simfoniją* (Nr. 31) ir koncertą fleitai ir arfai (tuo metu abu buvo itin madingi prancūziški instrumentai), finansinės naudos, deja, neatnešė, tik skaudžią netektį, nes netikėtai mirė motina. Nuliūdęs ir nusivylęs Mocartas grįžo į gimtinę.



Romantiškai menininko pavaizduotas kuriantis Mocartas. Nutapyta apie 1880 m. Autorius – Jozefas Biuche (Josef Büche)

Idomenėjas

Kitus aštuoniolika mėnesių kompozitorius visiškai atsidavė savo oficialioms pareigoms, rašydamas sakralinę muziką Zalcburgo dvaro rūmams, taip pat parašė simfonijų, serenadų, *Sinfonia Concertante* smuikui ir altui (įkvėptas prancūziško modelio) ir koncertą dviem fortepijonams sau bei seseriai Marijai Anai. 1780 m. vasarą iš Miuncheno gavo užsakymą parašyti naują operą apie Kretos karalių Idomenėją. *Idomenėjas* buvo pirmoji iš tiesų reikšminga Mocarto opera. Joje kompozitorius pademonstravo išskirtinį talentą kurti personažus, kurie reikšdami žmogiškąsias emocijas per muziką tarsi atgyja.

Viena: pirmieji metai

Miunchene sulaukęs pripažinimo ir liaupsių, Zalcburge V. A. Mocartas jautėsi dusinamas apgailėtinais nereikšmingų gyvenimo peripetijų. 1781 m. kovą jis kaip arkivyskupo palydos narys buvo pakviestas į Vieną ir pasinaudojo vis augančiu tarpusavio priešišku, kad

išprovokuotų savo atleidimą iš pareigų – nors ir „gavęs delnu per ausį ir spyrį į užpakalį“.

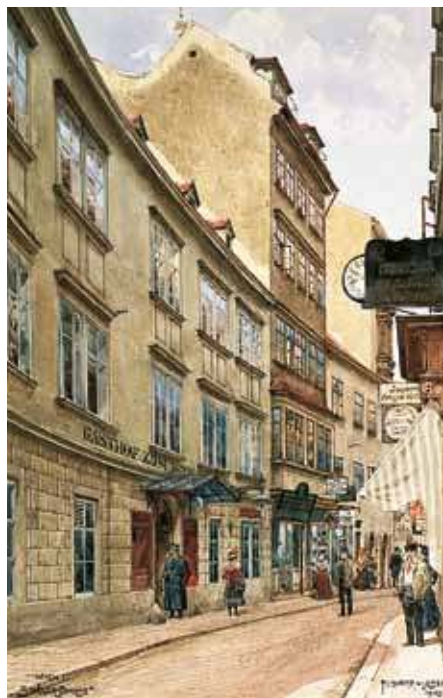
Leopoldo nusivylimui, V. A. Mocartas pranešė apie ketinimą likti Vienoje, kur galėtų mokytis, kurti ir rengti koncertus. Idėja buvo drąsi, bet galiausiai nepasiteisino. Austrija buvo įsitraukusi į karą su Turkijos imperija, trūko pinigų, o mados išsilaikydavo gana trumpai, tačiau keletą metų V. A. Mocarto novatoriškumas atsipirko.

Pirmaisiais metais Vienoje jis parašė tris koncertus fortepijonui, kurie buvo skirti atlikti per jo paties rengiamus koncertus, tris nuostabias serenadas pučiamiesiems ir operą *Pagrobimas iš Seralio* (*Die Entführung aus dem Serail*), kurią parašė vokiečių kalba ir grindė kalbamuosiu dialogu (ši operos atmaina vadinama zingspyliu (vok. *Singspiel*). Jos sėkmę aptemdė tik lakoniška imperatoriaus pastaba, kad operoje jam pasirodė „per daug natų“.

Be to, nepaklusdamas tėvo valiai, V. A. Mocartas dar ir vedė. Jo nuotaka Konstancija Vėber (Constanze Weber) buvo jaunesnioji jį atstūmusios pirmosios meilės



V. A. Mocarto žmona Konstancija (1762–1842), nutapyta Hanso Hanseno 1802 m., praėjus 11 metų po Mocarto mirties. 1809 m. ji išteikė antrą kartą



V. A. Mocarto butas pirmame aukšte (su į gatvę išsikišusiu langu – antruoju iš dešinės) Vienoje. Čia jis parašė operą Figaro vedybos

Aloizijos sesuo. Konstancija buvo dainininkė mėgėja ir, kaip ją apibūdino pats V. A. Mocartas, „gero būdo, nebjauri, bet ir ne gražuolė“. Ji dažnai buvo kaltinama, kad dėl nesugebėjimo tvarkytis buityje gadino vyrui gyvenimą, tačiau tokie

kaltinimai neturėjo jokio pagrindo, o pati santuoka, padovanojusi du sūnus (kiti keturi vaikai mirė dar kūdikystėje), buvo labai laiminga. Kai 1785 m. Leopoldas Mocartas galiausiai aplankė sūnų, jį sužavėjo puikus Volfango butas ir aukštas gyvenimo lygis.

Viena: vėlesni metai

Kelerius metus naujoji V. A. Mocarto karjera klostėsi visai sėkmingai. Jis buvo užsiėmęs mokymu ir koncertine programa, kuriai sukūrė daug koncertų fortepijonui, kilstelėdamas šį žanrą į naujas virtuoziškumo, aistros ir muzikinės raiškos aukštumas. Verta paminėti koncertą f-moll (K466) – emocionalų kūrinių, parašytą „Audros ir veržimosi“ („*Sturm und Drang*“) stiliumi, ir jo „kompanioną“ C-dur (K467), kurio rinktiniai lėto tempo motyvai buvo panaudoti 1967 m. kino filme „Elvira Madigan“.

Vis dėlto didžioji V. A. Mocarto meilė buvo opera – žanras, kuris kompozitorių gali iškelti į neregėtas aukštumas arba nusviesti į giliausią bedugnę. Tad 1785 m. kompozitorius ėmėsi drąsios avantiūros sukurti



Paskutinis puslapis iš paties Mocarto parengto teminio jo kūrinių katalogo, kurį jis rengė nuo 1784 m. iki pat mirties. Šiame puslapyje matyti įrašai apie operas Užburtoji fleita ir Tito gailestingumas, koncertą klarnetui (*Clarinet Concerto*) ir Mažąją masonų kantatą, kuri buvo baigta 1791 m. lapkritį



Užburtoji fleita scenografija 1818 m. lapkričio 27 d. pastatymui Miunchene. Autorius Simonas Kuadligas (Simono Quadligo)

operą pagal ankstesniais metais sukurta ir liūdnei pagarsėjusią Pjero de Bomaršė (Pierre Beaumarchais) prancūzišką pjesę *Figaro vedybos* (*La folle journée, ou le mariage de Figaro*). Šis išpuolis prieš aristokratiškojo pasaulio moralę, užmaskuotas kaip komedija, jau buvo uždraustas Vienoje. Mocarto literatūrinis bendražygis buvo italų nuotykių ieškotojas, buvęs kunigas ir poetas Lorencas Da Pontė (Lorenzo Da Ponte, 1749–1838), su kuriuo Mocartas dirbo ir prie dviejų ankstesnių operų – *Don Žuanas* (*Don Giovanni*) ir *Visos jos tokios* (*Così fan tutte*).

Figaro vedybas (*Le nozze di Figaro*) galima pavadinti vienu ryškiausių Vakarų meno paminklų – charakteringumo, aštraus sąmojo ir emocinio gylio šedevru. Visgi Vienos publika šio šedevro neįvertino. Tuo metu dėl savo arogancijos V. A. Mocartas jau buvo įgijęs nemažai priešių, tarp jų atsidūrė ir įtakingas rūmų kompozitorius Antonijus

Saljeris (Antonio Salieri). A. Saljeris su bičiuliais pavydėjo V. A. Mocarto talento ir darė viską, kad sabotuotų operos pastatymą (galbūt Saljeris ir nenunuodijo V. A. Mocarto tiesiogine prasme, kaip kai kurie teigė, tačiau konkurento karjerai neabejotinai pakenkė).

Vis dėlto muzikos mylėtojai Prahoje, kur opera *Figaro vedybos*



Gundymo scena iš V. A. Mocarto operos *Don Žuanas* (1787 m.)

buvo pastatyta 1787 m., priėmė šį kūrinį atviromis širdimis (miestas tiesiog pakvaišo dėl *Figaro*) ir iš karto užsakė parašyti dar vieną operą – *Don Žuanas* (*Don Giovanni*). V. A. Mocarto vizito Prahoje metu gimė ir nauja simfonija (Nr. 38) *Praha*.

Viena: paskutiniai metai

Paskutiniais savo trumpo gyvenimo metais, slegiamas finansinių rūpesčių, jau silpnos sveikatos V. A. Mocartas buvo priverstas nuolat kraustyti į vis pigesnius butus. Galiausiai jam pavyko gauti paskyrimą rūmuose, tačiau tik kaip kamerinės muzikos kompozitoriui. Už menką atlygį jis rašė šokių muziką rūmų pobūviams. Dar iki 1788 m. birželio jis parašė ne vieną maldaujamą laišką savo bičiuliams laisviesiems masonams, prašydamas paskolinti pinigų. Opera *Don Žuanas* sulaukė dar mažesnio pasisekimo nei *Figaro vedybos*.

1788 m. vasarą V. A. Mocartas vos per keletą savaičių parašė tris paskutines simfonijas, tarp



Scena iš 1791 m. Užburtosios fleitos pirmojo pastatymo Vienos teatre „Theatre auf der Wieden“ (II veiksmo 3-ioji scena)

kurių buvo ir vadinamoji *Jupiterio simfonija* (Nr. 41). Nėra žinoma, ar kompozitorius turėjo progos išgirsti, kaip jos atliekamos.

Trečiosios kartu su L. Da Ponte parašytos operos *Visos jos tokios* (*Così fan tutte*) premjera įvyko 1789 m. rudenį, bet netrukus mirė imperatorius ir visi teatrai buvo uždaryti. Dvi išvykos į Berlyną ir Frankfurtą koncertuoti nebuvo finansiškai sėkmingos, ir dar prieš 1790 m. pabaigą V. A. Mocartas paniro į gilią depresiją.

1791 m. pavasarį jis ėmėsi šokių muzikos ir kūrinių mechaniniams vargonams bei stiklo armonikai, parašė keletą kūrinių klarnetui, tarp jų – *fine concerto* ir kvintetą, taip pat rimtą, nuostabaus grožio koncertą fortepijonui B-dur (K595) – kūrinių, kuriame aiškiai juntama melancholija. Be to, pradėjo rašyti dar vieną zingspylį savo bičiuliui aktoriui ir nedidelio priemiesčio teatro vadovui.

Iš pažiūros *Užburtoji fleita* (*Die Zauberflöte*) atrodo kaip linksmas vaidinimas su didinga muzika, tačiau panagrinėjus atidžiau matyti, kad kūrinyje gausu masonų simbolikos –

menkai teuzmaskuotos masonų apeigų ir įšventinimo ceremonijų versijos. V. A. Mocartas smarkiai rizikavo ir buvo kalbančiųjų, galbūt ir nepagrįstai, kad už perdėtą pasitikėjimą savimi jis sumokėjo gyvybę.

Rašydamas *Užburtąją fleitą* kompozitorius gavo dar du užsakymus. Vienas iš jų – opera seria *Tito gailestingumas* (*La clemenza di*

Tito), kuri buvo pastatyta 1791 m. spalį Prahoje ir paskutinis jo sukurtas šio žanro kūrinys, o kitas – mišios *Requiem*. Pastarąsias per pilkai apsirengusį pasiuntinį anonimiškai užsakė Vienos aristokratas savo mirusiai žmonai. Tuo metu V. A. Mocarto sveikata jau buvo smarkiai pašlijusi ir rašant *Requiem* jį apsėdo mintis, kad šis kūrinys bus skirtas jo paties laidotuvioms ir kad jį kažkas nunuodijo. Iš tiesų jis sirgo ūmia inkstų liga. Mirė ant

žmonos rankų gruodžio 5-osios rytą. Kompozitoriaus palikimas buvo skurdus, todėl buvo surengtos pačios pigiausios laidotuvės, o jis palaidotas bendrame kape. Karstą lydėjo vos keletas gedinčiųjų.

Po kompozitoriaus mirties nebaigtą *Requiem* užbaigė vienas jo mokinių – Francas Ziusmajeris (Franz Süssmayr).



XIX a. menininko Henrio O'Nilo (Henry O'Neil, 1817–1880) pavaizduotas V. A. Mocartas paskutinėmis gyvenimo valandomis. Kompozitorius mirė žmonos glėbyje būdamas vos trisdešimt penkerių